

Bodhsandha

13th Edition

December, 2014

অষ্টাদশ বর্ষ

ত্রয়োদশ সংখ্যা

ডিসেম্বর, ২০১৪

জে-১৮৬৭, চিত্তরঞ্জন পার্ক, নিউ দিল্লী-১১৯

প্রচ্ছদঃ সুদত্তা দে

ବସନ୍ତ

ତନୁକା ଭୌମିକ ଏନ୍ଦ

'ବସନ୍ତକାଳ ଏଦେହିଲ ବାଇଶ ବଛର ବନେର ଆଙ୍ଗିନାୟ ଗନ୍ଧେ ବିଭୋର ଦକ୍ଷିଣ ବାୟ
ଦିଯେଛିଲ ଜଳସ୍ଥଲେର ମର୍ମଦୋଲାୟ ଦୋଲ...'

ହୀଁ, ଠିକ ଏହିଭାବେଇ ହେଯେଛିଲ ବ୍ୟାପାରଟା । ଶୁଦ୍ଧ ଆମାର ତଥନ ବାଇଶ ବଛର ନଯ — ଆଟଚଲିଶ ବଛର ବୟାସ । କିନ୍ତୁ ଐ ଯେ ରବି ଠାକୁର ବଲେଛେ ନା, ମର୍ମ-ଦୋଲାୟ ଦୋଲ? ଛେଲେ ହେଁ ମେଯେଦେର ମନେର କଥା ଏ ଭାବେ ବୁଝଲେନ କି କରେ
କେ ଜାନେ? ଶ୍ରୀଅର୍ଥ-ବର୍ଷା-ଶର୍ଣ୍ଣ ପେରିଯେ ସଖନ ଆମାର ଜୀବନେ ହେମନ୍ତ ଛୁଇ-ଛୁଇ, ତଥନ କି କରେ ଯେ ଶୁକନୋ ଡାଲେ ଏମନ
କଟିପାତା ଦେଖା ଦିଲ?

ବ୍ୟାପାରଟା ଶୁଦ୍ଧ ଆମାର ଚତିର ସ୍ଟ୍ରାପ ଛେଂଡା ଦିଯେ । ଏକ ଦିନ ସକାଳେ ଅଟୋ ଥେକେ ନେମେ ତାଡ଼ାଥଡା କରେ
ଆଫିସେର ଗେଟେର ଦିକେ ଦୌଡ଼ିତେ ଗିଯେଇ ଛିଡ଼ିଲ ସ୍ଟ୍ରାପଟା । ଏମନଭାବେ ଛିଡ଼େଛେ ଯେ କିଛୁତେଇ ଭାଲ କରେ ପା ଟେନେ
ଏଗୋତେ ପାରଛି ନା । ହଠାତ ଶୁନି, କି ହଲ ମ୍ୟାଡାମ? ସକାଳ ସକାଳ ଆୟକସିଙ୍ଗେଟ?

ତାକିଯେ ଦେଖି ବଛର ତିରିଶେର ଏକ ଖୁବକ ହାସିମୁଖେ ଆମାର ଦିକେ ତାକିଯେ ଆଛେ । ଖୁବ ଚେଳା ଲାଗଲ ମୁଖଟା,
ମନେ ହଲ ଆମାଦେର ସଫଟ୍‌ଓଯାର ଡିଭିଶନେର ନଯ । ବୋଧହ୍ୟ ଆୟଦମିନେର ଲୋକ ହବେ ।

'ଆର ବଲବେନ ନା' ହାସାର ଚେଷ୍ଟା କରଲାମ ।' ଏଦିକେ ଲେଟ ହେଁ ଗେଛେ'

'ଆମି ତୋ ଆପନାର ପେଛନେର ଅଟୋତେଇ ଛିଲାମ । ଦୀଢ଼ାନ, ଏକ କାଜ କରି । ପାଶେର ଗଲିତେ ଏକଟା ମୁଚି ବସେ ।
ଓର କାହିଁ ଥେକେ ଏକଜୋଡ଼ା ସ୍ପେଡାର ଚଟି ଏନେ ଦିଛି, ଆପନି ପରେ ଚୁକେ ଯାନ । ସେଇ କରାର ପର୍ବଟା ସେରେ ନିନ । ପରେ
ନା ହୁଯ ନିଜେର ଚଟି କାଲେଷ୍ଟ କରେ ନେବେନ ।'

କିନ୍ତୁ ଆପନାରଓ ତୋ କତ ତାଡ଼ା ଆଛେ? ଆମାର ଜନ୍ୟ ଏତ କାଣୁ କରବେନ ନା —' ଖୁବଇ ଅପ୍ରକଟିତ ହେଁ ପାଶେର
ଗଲିର ଦିକେ ରଣନୀ ହତ୍ୟାର ଜନ୍ୟ ଘୁରତେଇ ଛେଲୋଟି ବେଶ ଜୋର ଦିଯେ ବଲଲ, 'ଆପନି ଦୀଢ଼ାନ - ଆମି ଏକ୍ଷୁନି ଆସଛି ।'
ବଲେ ରଣନୀ ହଲ ମୁଚିର ଉଦ୍ଦେଶେ ।

ସେଇ ଆଲାପ । ନାମଟା ବଲେଇ ଫେଲି - ସମର । ବେଶ ହାସିଖୁଶି ଚେହାରା, ଲଦ୍ଧା, ମଜବୁତ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ । ଓ ସତିଇ ଆମାଦେର
ଆୟଦମିନିସ୍ଟ୍ରେଟିଭ ସେକଶନେ କାଜ କରେ । ଦୁଇଜନେଇ ଅଟୋତେ ଆସତାମ, ଆସତେ ଯେତେ ମାବେ ମଧ୍ୟେ ଦେଖା ।

କଥନେ ହ୍ୟାତ ଦେଖା ହଲେ ବଲେ ଉଠିବେ, 'ବନାନୀଦି, ଆଜ ତୋ ଏକବାରେ ନୀଳାନ୍ଧରୀ! ଦାରୁଣ ଦେଖାଛେ ।'

ମୁଖେ ବେଶ ଉଚ୍ଛାସ ଦେଖାତାମ ନା, ସେଟା ଆମାର ସ୍ଵଭାବ ନଯ । କିନ୍ତୁ ମନେ ମନେ ଖୁଶିଇ ହତାମ । ଖୁବ ପଞ୍ଚଦ କରେଇ
କିନେଛିଲାମ ଶାଡ଼ିଟା, ନୀଳେର ଏହି ଶେଡଟା ବିଶେଷ ଦେଖା ଯାଯ ନା । ଆର ଅମିତଓ ତୋ ସକାଳବେଳା ଆମାର ପାଶାପାଶିଇ
ରେଡ଼ି ହେଁ ଅଫିସ ବେରିଯେ ଗେଲ । କଇ, ଏକବାରଓ ତୋ ଶାଡ଼ିଟା ନଜରଓ କରଲ ନା!

ଅବଶ୍ୟ ଅମିତେର ପଞ୍ଚଦ-ଅପରାନ୍ଦେର କୋନଦିନଇ ବିଶେଷ ପ୍ରକାଶ ନେଇ । ବାଇଶ-ତେଇଶ ବଛର ଘର କରଛି ଏକସାଥେ,
ଆମି ତା ଆଶାଓ କରି ନା । କିନ୍ତୁ ଆମି ଆଇ.ଟି. ପ୍ରଫେଶନାଲ ହଲେ କି ହେଁ, ସାହିତ୍ୟ-ଗାନ-ସିନେମା ଏ ସବାଇ ଆମାର
ଖୁବ ପ୍ରିୟ । ଅମିତ ସିନେମା ଭାଲବାସେ ନା ତା ନଯ, କିନ୍ତୁ ଓ ଦେଖିବେ ଖାଲି ଆୟକଶାନ ଆର ଆୟଦଭେଦଗର । ଛେଲେଓ
ସେଇ ଏକଇ ଟେସ୍ଟ ପେଯେଛେ । ଆର ଆଛେ ଦୁଇଜନେର ଖେଳା ଦେଖାର ନେଶା ।

ସମରେର ସାଥେ ଆଲାପ ଏକଟୁ ଏଗୋତେ ଦେଖିଲାମ ନାନା ବ୍ୟାପାରେ ଆମାର ସାଥେ ଓର ରୁଚିର ମିଳ ଆଛେ । କଥନେ
ସୁଚିତ୍ରା ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟର ଗଲ୍ଲ ତୋ କଥନେ ଝାତୁପର୍ଗ ଘୋଷେର ସିନେମା ନିଯେ ବେଶ ଆଜା ଜମେ ଉଠିତ ମାବେ ମାବେ ।

ଆନ୍ତେ ଆନ୍ତେ ଅଫିସ ଯାଓଯାର ଜନ୍ୟ ଉନ୍ମୁଖ ହେଁ ବସେ ଥାକତାମ । ଆଯନାୟ ନିଜେକେ ଖୁଟିଯେ ଦେଖେ ଖାରାପ ଲାଗିତ

ନ — ଏକ ସମୟ ତୋ ଭାଲଇ ଛିଲ ଚେହାରା। ଏଥିନ ଏକଟୁ ମେକ-ଆପ ଦିଯେ ରିପେୟାର କରଲେ ମାଟାମୁଣ୍ଡି ଚଲେ ଯାଯା। ଅପେକ୍ଷା ସମରେର ଆଲତୋ ପ୍ରଶଂସାର। ତାତେଇ ଦିନଟା ଝଲମଲେ ହେଁ ଓଠେ, ବସନ୍ତର ଫୁଲର ଗନ୍ଧେ ମାତୋଯାରା ହେଁ ଚାରଦିକ ।

ଏକଦିନ କମ୍ପ୍ଯୁଟଟାରେର ସାମନେ ବସେ ଏକଟା ଡି-ବାଗିଂ-ଏର କାଜ ଶେଷ କରଛି, ହଠାତ୍ ସମର ପାଶ ଦିଯେ ଯେତେ ଯେତେ ଗୁଣ ଗୁଣ କରେ ଗେଯେ ଗେଲ — ‘ଏକଟୁକୁ ହୌଁଯା ଲାଗେ, ଏକଟୁକୁ କଥା ଶୁଣି’ ।

ଏକେବାରେ ଘେମେ ଉଠିଲାମ । ଚଟ କରେ ଘାଡ଼ ଘୁରିଯେ ସମରକେ ଦେଖିଲାମ, ହଠାତ୍ ଖେଳାଲ ହଲ ଯେ ସାମନେର ଟେବିଲେର ଅର୍ପିତା ଆର କେଯା ଆମାର ଦିକେ ତାକିଯେ କି ଯେମେ ବଲଛେ ।

ହିଂସେ କରଛେ ବୋଧହୟ । ଦୁଃଜନେଇ କମ ବୟସୀ, ସୁକ୍ରି ଅର୍ପିତା ବିଶେଷ କରେ ବେଶ ସୁନ୍ଦରୀ । ଏମନିତେ ତୋ ଆମାର ଦିକେ ଫିରେଓ ତାକାଯ ନା, କାରଣ ତିରିଶେର ଉପରେ କେଉ ତୋ କଥା ବଲାରଇ ଯୋଗ୍ୟ ନାହିଁ । ଆମିଓ ଅବଶ୍ୟ ଅଫିସେ ନିଜେର ଗାନ୍ଧୀର୍ ବଜାଯ ରେଖେ ଚଲି । ତବେ ଦରକାର ହଲେ ଓରା ଏସେ ମିଷ୍ଟି ହାସି ହେସେ ବଲବେ,

‘ବନାନୀଦି, ଏକଟୁ ହେଲ୍ କରେ ଦେବେ, ପ୍ରୀଜ ?’

ଏଥିନ ବୋଧହୟ ଭାବଛେ, ବାବାଃ ଏହି ଅଟିଚଲିଶ ବହୁରେ ବନାନୀଦି ସମରେର ମତ ଇଯାଂ ଛେଲେକେ ତୁକ କରଲ କିଭାବେ ?

ପରେର ଦିନ ଆର ଏକଟୁ ଯନ୍ତ୍ର କରେ ସାଜଲାମ । ହାଲକା ହଲୁଦ ଶାଡ଼ି, ମ୍ୟାଚିଂ କାଁଥାସିଟିଚେର ବ୍ୟାଗ, କାନେ ମାଟିର ଗୟନା । ଅଫିସେରସାମନେ ଦେଖା ହତେଇ ପ୍ରଶନ୍ତି ।

‘ବ୍ୟାସ, ଫୁଲ ଫୁଟୁକ ନା ଫୁଟୁକ ଆଜ ବସନ୍ତ । ଫାଟାଫାଟି ଦେଖାଛେ ବନାନୀଦି । ଅଫିସେର ପର ଡେ ଆଛେ ନାକି ଦାଦାର ସଙ୍ଗେ ?’

‘ଧ୍ୟାଂ, କି ଯେ ବଲ !’ କପଟ ରାଗ ଦେଖାଇ ଆମି । ‘ତୋମାର ଦାଦାର ସାଥେ ଆବାର ଡେଟ ! ଯା ବେରସିକ !

‘ତବେ କାର ସାଥେ ଯେତେ ଚାଓ ?’ ସମରେର ଚୋଖେ ଦୁଷ୍ଟମିର ବିଲିକ ।

‘ଭେବେ ଦେଖି — ଆଜ ବିକେଳେ ଜାନାବ ତୋମାଯ’ ରହସ୍ୟମଯ ହାସି ଛୁଁଡ଼େ ଆମି ଏଗିଯେ ଯାଇ ଆମାର ସେକଶାନେର ଦିକେ ।

ସେଦିନଇ ଲାକ୍ଷେର ଆଗେ ଟ୍ୟଲେଟେ ଗେଛି । ଦରଜା ଖୁଲେ ବେସିନେର ଦିକେ ଯାବ, ତାର ଆଗେଇ ଶୁଣି ଦୁ-ତିନଟେ ଗଲା, ଚେନା ଗଲାଓ ଆଛେ ତାର ମଧ୍ୟେ । କିନ୍ତୁ ଯାର ଜନ୍ୟ ଥେମେ ଗେଲାମ, ଟ୍ୟଲେଟେର ଦରଜା ଖୁଲଲାମ ନା, ତା ହଲ ଆମାର ନିଜେର ନାମେର ଉପ୍ଲେଖ ।

‘ବାବାଃ, ବନାନୀଦି ସମରଦାର ଦିକେ କି ରକମ ଡ୍ୟାବଡ୍ୟାବ କରେ ତାକିଯେ ଥାକେ ଦେଖେଛିସ ?’ ଅର୍ପିତାର ଗଲା, ସଙ୍ଗେ ହାସି ।

ହେସେ ଓଠେ କେଯାଓ । ‘ସତି, ସମରଦା ଯା କାଣ୍ଡଇ କରଛେ । ଆମାର କିନ୍ତୁ ଖାରାପ ଲାଗେ ବନାନୀଦିର ଜନ୍ୟ । ଏତ ସିନିୟର...’

‘ଥାମ ତୋ କେଯା ! କିରକମ ଏନଜଯ କରଛେ ଦେଖିଥିନି ? ଦିନକେ ଦିନ ସାଜେର ବହରଟା କିରକମ ବାଡ଼ଛେ ବଲ ? ସେଦିନ ତା ସମରଦା ଆମାର ଜନ୍ୟ ଗାନ ଗାଇତେ ଗାଇତେ ଗେଲ, ଆର ବନାନୀଦି ଭେବେଛେ ଓର ଜନ୍ୟ - ମନେ ଆଛେ ?

‘ଆଇ, ଆନ୍ତେ କଥା ବଲ’ କେଯା ସାବଧାନ କରେ । ‘କିନ୍ତୁ ସମରଦାଓ ବନାନୀଦିକେ ଏତ ପାନ୍ତା ଦିଜେ କେନ ବଲ ତୋ ?’

‘ଓ, ତୁଇ ବ୍ୟାପାରଟା ଜାନିସ ନା ? ଆରେ ସମରଦାର ଦାର୍ଢଣ ଇଗୋ ଯେ ଓ ଯେ କୋନ ମେୟୋକେ ପଟାତେ ପାରେ । ତୋ କିଭାବେ ଜାନି ଓର ବନ୍ଦୁରା ଓକେ ଚ୍ୟାଲେଞ୍ଜ କରେଛେ ଯେ ବନାନୀଦିର ମତ କାଠଖୋଟା ମହିଳାକେ ଯଦି ତୋର ପ୍ରେମେ ପଡ଼ାତେ ପାରିସ, ତୋ ମାନବ ତୋର କ୍ଷମତା ଆଛେ...’

অপিতা আৰ কেয়াৰ গলা মিলিয়ে যাওয়াৰ অনেককষণ পৱে আস্তে আস্তে দৱজা খুললাম। হাত-পা কাপছে মুখের ভিতৰটা শুকিয়ে গেছে। বেসিনে কল খুলে অনেকবাৰ জলেৱ ৰাপটা দিলাম মুখে। রাগে অপমানে মাথাটা বাঁা বাঁা কৰছে।

আয়নায় ভাল করে দেখলাম নিজেকে... হ্যাঁ আটচলিশই দেখাচ্ছে আমায়। একটা বছর কি একটা দিনও কম নয়। এখন একটাই চিন্তা, আবার সেকশনে ফিরে বাকী দিনটা কাটাব কি করে? সমরকে অর্পিতাকে ফেস করব কি করে? ভাণিস লাধ-টাইমে সেকশন ফাঁকা। নিজের ব্যাগটা নিয়ে কোনমতে চুপচাপ বেরোলাম অফিস থেকে। ফোনে হাফ-ডে'র লিভ অ্যাপ্লিকেশন করে দিলেই হবে।

সোজা বাড়ি। আমার আশ্রয় — অমিত, বাবানের নিশ্চিন্ততা। নিরাপত্তা। বাড়িতে অবশ্য এখন কেউ থাকবে না। অমিত অফিসে, বাবানের স্কুল থেকে ফিরতে ফিরতে চারটে। যাক্কগে, ভালই হয়েছে। নিজেকে একটু গুছিয়ে নেওয়ার সময় পাওয়া যাবে।

সোজা বেডরুমে গিয়ে বিছানায় উপুড় হয়ে পড়লাম, ভেতরে রাগ-কান্না, অথচ চোখ দিয়ে এক ফেঁটাও জল বেরোল না। মাথা গরম - মনে হল ঘর অঙ্ককার করে শুয়ে থাকি — একটু সামলে উঠতে পারব তাহলে। শোবার ঘরের চারপাশের পর্দা টেনে ঘর অঙ্ককার করেও দেখি অমিতের কম্পিউটারটা থেকে আলো আসছে। বিরক্ত লাগল, আবার ভুলে গেছে অমিত ওটা বন্ধ করতে।

বক্ষ করতে বসে হঠাতে খেয়াল করলাম অমিত ওর ইয়াহু অ্যাকাউন্ট থেকে লগ আউট করতেও ভুলে গোছে। ইনবঙ্গে দেখি ‘মিতা’ নামে কার কাছ থেকে অনেক ই-মেল। মিতা, মিতা, মিতা... চেনা লাগছে নামটা। হ্যাঁ, বছর খানেক, বছর দেড়েক আগে বোধহয় অমিতের অফিসে জয়েন করেছিল। বছর সাতাশ-আটাশ বয়স হবে, যতদূর মনে পড়ছে। তার এত মেল অমিতের পার্সোনাল অ্যাকাউন্টে কেন? মাথার ভিতরে প্রশংগলো কিলবিল করতে থাকে।

যন্ত্রচালিতের মত আমার হাত ইনবক্সে সবচেয়ে নতুন মেলটা খোলে। সারি বেঁধে চলেছে অঙ্করণগুলো — ঠিক যেন ছেট ছেট পিপড়ে।

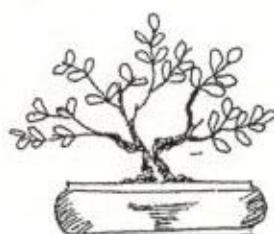
আর কতদিন অপেক্ষা করব? বাড়ি থেকে বিয়ের জন্য চাপ দিছে। কিন্তু একটা ডিসিশন তোমাকে নিতেই হবে।

ବୁଲାମ ମେଯୋଦେର ବସନ୍ତକାଳ ଏକ ସମୟେ ବିଦାୟ ନିଲେଓ ଛେଲେଦେର କ୍ଷେତ୍ରେ ତାର ମେଯାଦ ଆରା ଅନେକ ବୈଶି । କଟ୍ଟ ପେଲାମ ବୈଶି, ନାକି ରାଗେର ପାଞ୍ଚଟା ଭାରୀ ହଲ ? ଅଭିମାନେ ବୁକ ଭେଙେ ଗେଲ ନାକି ଅପମାନେର ଜାଳା ଅସହ ହୁଏ ଉଠିଲ ?

বৰালাম না। আবারও মনে পড়ল রবি ঠাকুরকে —

‘হৃদয়ের এ কুল, ওকুল দু কুল ভেসে যায়, হায় সজনী।’

আমার চোখ কিন্তু তখনও শুকনো।

কথার জাদুকর সুনীল গঙ্গোপাধ্যায়

তনুকা ভৌমিক এন্ড

গদ্য রচয়িতা সুনীল গঙ্গোপাধ্যায়কে নিয়ে আমার এই লেখাটির পরিসর সংকীর্ণ, তাঁর ‘পূর্ব-পশ্চিম’ উপন্যাসের প্রথম ভাগ। দেশভাগের প্রেক্ষাপটে লেখা এই সুবিশাল উপন্যাস তার ডানা বিস্তার করেছে ভারতবর্ষ ও এখনকার বাংলাদেশ বা তদনীন্তন পূর্ব-পাকিস্তানের আকাশে।

এই উপন্যাসে রসের বৈচিত্র্য অফুরান, যেমন আছে হৃদয়স্পর্শী নানা ঘটনার সমাবেশ, তেমনই আছে এক খাস-বুন্ট লেখা ইতিহাসিক পটভূমি, যা দাবী করে মননের।

উপন্যাসের শুরু প্রতাপ, তাঁর স্ত্রী মমতা ও তাদের পরিবারকে নিয়ে, যাঁরা দেশভাগের পর জমিজমা ছেড়ে বাধ্য হয়ে এসেছেন এ-পার বাংলায়। দেশের জমিদারী ও সচলতার স্মৃতি সততই তাড়ায় প্রতাপকে আর সেই স্মৃতি যেন চলতি জীবনের সমান্তরাল এক নদীর মত বইতে থাকে তাঁর জীবনে। এই পরিবারের বড় ছেলে পুকলু, পড়াশুনা ও স্বভাবের উৎকর্ষে যে ছিল সকলের আশা-ভরসা, হঠাৎ প্রাণ হারায়। এক আকস্মিক দুর্ঘটনায়। তার ছেট ভাই অতীন, এই গঞ্জের নায়ক। বুকের ভিতরে বয়ে চলে দাদাকে হারাবার যন্ত্রণা আর বাইরে নিজেকে ঢাকে রক্ষ ব্যবহারের মোড়কে।

কলকাতায় ঘিরিবেশে এক ছেট ভাড়া বাড়িতে অতীনের বেড়ে ওঠা, কলেজ পাশ করা, ও ধীরে ধীরে নকশাল আন্দোলনে জড়িয়ে পড়ার গল্পকে ঘিরে অনেক ডালপালা। তাতে আছেন প্রতাপের মা, বোন, বোনের পরিবার, অতীনের প্রেমিকা অলি ও তাদের বন্ধুমহল, সমাজ চেতন অথচ নিজের শারীরিক আকর্ষণ সম্বন্ধে উদাসীন চন্দ্রা যিনি হয়ে ওঠেন এক শুরু মা।

অন্যদিকে পূর্ব-পাকিস্তানে মূল শাখা হল প্রতাপের এক বাল্যবন্ধু মামুনের কাহিনী। মামুন দেশভাগের পক্ষে অথচ পশ্চিম পাকিস্তানের রাজনৈতিক চোখ-রাঙানি মেনে নিতে পারেন না। হিন্দু-মুসলমানের একসাথে মিলে গড়া ইতিহাস ও সংস্কৃতিকে অঙ্গীকার করে মুসলমানের ধূতি পরাকে হিন্দু প্রথা বলে ছেট করে দেখতে পারেন না। একটি ছেট পত্রিকার সম্পাদক হিসেবে লেখনীকে তিনি করেন তাঁর হাতিয়ার এবং তার জন্য তাঁকে জেলে যেতে হয়। পূর্ব-পাকিস্তানে ছড়ানো আরও নানা চরিত্র - মঞ্জু, আলতাফ, বাবুল, কামাল। এদের দিয়ে লেখক সুনিপুণভাবে ফুটিয়ে তুলেছেন বাংলা দেশের জন্মলগ্নের আগের রাজনৈতিক দোলাচাল।

পূর্ব-পশ্চিম উপন্যাসের পরিধি এতটাই বড় যে অবাক লাগে লেখক এত বড় - সাড়ে সাতশো পাতার উপন্যাস লেখার কাজে হাত দিলেন কি করে। কিন্তু সুনীল গঙ্গোপাধ্যায়ের লেখার প্রসাদ গুণ সকলেরই জন্য - এ যেন জোর করেই পাঠককে দিয়ে পড়িয়ে নেয়। এই সময় সম্পর্কে লেখকের পড়াশুনা, গবেষণা, বিশেষ করে পূর্ব-পাকিস্তানের অংশে, সহজেই চোখে পড়ে। সেখানকার গ্রাম-গঞ্জের সাথে তাঁর নিবিড় পরিচয়ও ধরা পড়েছে বইয়ের পাতায় পাতায়।

ଅନ୍ୟଦିକେ ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟିତେଓ ଲେଖକ ଦକ୍ଷ । ଏକଦିକେ ଯେମନ ଚରିତ୍ରବାନ ପ୍ରତାପେର ମନେର ଅଲିଗଲି ଦେଖିଯେଛେ, ଆବାର ତାଁର ଭାଇପୋ କାନୁର, ଯେ କିନା ଯୁଦ୍ଧର କାଳୋ-ବାଜାରେର ଫାଯଦା ତୁଲେ ବେ-ଆଇନି ବ୍ୟବସା କରେ, ତାର ଚରିତ୍ରଓ ଲେଖନୀର ଆଂଚଳେ ସୁନ୍ଦର ଫୁଟିଯେ ତୁଲେଛେ ।

ତବେ ମନେ ହେଁଥେ ନାରୀ-ଚରିତ୍ରେର ତୁଳନାୟ ପୂର୍ବ ଚରିତ୍ର ଆକାଯ ତାଁର ଦକ୍ଷତା ବେଶ । ମେଯେଦେର ମନନ ଓ ମାନସିକତା ନିଯେ ଭାବପ୍ରକାଶେ ଏକଟୁ ଗଭୀରତାର ଅଭାବ ବୋଧ ହୁଏ । ବିଶେଷ କରେ ତାଦେର ଦୈହିକ ଆକର୍ଷଣେର ପ୍ରତି ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଓ ଏ ବ୍ୟାପାରେ ଏକଇ ଧରଣେର ବର୍ଣନା ବାରେ ବାରେ ଆସାଯ ଉପନ୍ୟାସେର ଜୋର କିଛଟା କମେହେ । ପ୍ରାୟଇ ମେଯେଦେର ଗୋଲାପୀ ଡୁରେ ତାଁତେର ଶାଡ଼ି ବା ହଲଦେ ଡୁରେ ଶାଡ଼ି ପରେ ଥାକାର ବର୍ଣନା ଏକଘୟେ ଲାଗେ । ତବେ ମେଯେଦେର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଲୋଚନାୟ ଅତୀନେର ମୁଖ ଦିଯେ ଯେ ଦ୍ଵିଧାର କଥା ବଲା ହେଁଥେ, ତା ମନେ ହୁଏ ଲେଖକେର ନିଜେର ଅଭିଭୂତା - ପ୍ରସ୍ତୁତ । ମନ-ପ୍ରାଗ ଦିଯେ ଏକଟି ମେଯେକେ ଭାଲୋବାସା ସହ୍ବେତେ କେନ ଅନ୍ୟ ନାରୀର ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ଆସେ? ଏ କି ପାପ?

ସବଶେଷେ ଦୁ-ଏକଟା ଛୋଟାଟ ଘଟନାର କଥା ଉପ୍ରେକ୍ଷ କରତେ ଚାଇ, ଯେଣ୍ଣଲୋ ମନେ ଦାଗ କେଟେ ଗେଛେ । ପ୍ରତାପ ଏକଦିନ ଅଫିସ - ଫେରତ ବେହିସାବିର ମତ ଏକ ବିରାଟ ଇଲିଶ ମାଛ କିନେ ନିଯେ ଆସେନ । ଯଦିଓ ତିନି ମନେ ମନେ ଜାନେନ ରାତ ହେଁଥେ, ଗୁହିଣୀ ବିରକ୍ତ ହବେନ, ତା-ଓ ପୁରନୋ ଇଲିଶ ମାଛ ଖାଓୟାର ଶୃତି ଉଦ୍ଦେଲ ହେଁ ଓଠେ ତାଁର ମନେ । ବାଡ଼ି ଫିରେ ଦେଇ ନିଯେ ତ୍ରୀ ମହତାର ସଙ୍ଗେ ବାଦାନୁବାଦ, ଛେଲେ-ମେଯେଦେର ମାଛ ଖାଓୟାର ପ୍ରତି ଅନ୍ତିମା । ରାଗେ ଦୁଃଖେ ମନ ଭେଙେ ଗିଯେ ଭାତେର ଥାଳା ଟେଲେ ଫେଲେ ଦେଓୟାଯ କି ଭାବେ ତାର ପରିସମାପ୍ତି, ତା ସତିଇ ପାଠକେର ହାଦୟ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ।

ସେ ରକମଇ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ତାଁର ଆତ୍ମୀୟ ଓ ଜ୍ଞାନାଥେର ଜୀବନେର ଓଠା-ପଡ଼ାର କାହିଁନି । ଅବହାର ପ୍ରତିକୁଳତା ଓ ନେଶାର ଦର୍କଣ ସଦାହାସ୍ୟମୟ, ଶାନ୍ତ୍ରୀୟ ସଙ୍ଗିତେର ଭକ୍ତ ଏହି ମାନୁଷଟିକେ ଏକଦିନ ବାଡ଼ିର ଦାଲାଲି କରେ ପେଟ ଚାଲାତେ ହୁଏ । ପ୍ରତାପେର ବୋନ ସୁପ୍ରିତି ଏକମଧ୍ୟେ ଲୋକେର ଚୋଖେ ଚୋଖ ରେଖେ କଥା ବଲାତେନ, ସାଦରେ ଅତିଥିଦେର ଆପ୍ୟାଯନ କରାତେନ ଅବସ୍ଥା ପଡ଼ାର ପର, ବଛରେର ପର ବଛର ଛୋଟ ଘରେ ଘିଞ୍ଜି ପରିବେଶେ ଅଭାବେର ସଂସାରେ ଥାକତେ ଥାକତେ କିଭାବେ ତାଁର ମେରଙ୍ଗଙ୍ଗ ନୁଯେ ପଡ଼େ, ନିଜେକେ ଆର ଅନ୍ୟଦେର ସମକଳ୍ପ ଭାବତେ ପାରେନ ନା, ତାଦେର ଚୋଖେ ଚୋଖ ରେଖେ କଥା ବଲାତେ ପାରେନ ନା । ଲେଖକେର ଏହି ସଂବେଦନଶୀଳ ବର୍ଣନାୟ ଚୋଖେ ଜଳ ଏସେ ଯାଯ । ଗୋଟା ଉପନ୍ୟାସେର ପାତାଯ ପାତାଯ ଏହି ସଂବେଦନଶୀଳ ମନେର ସ୍ପର୍ଶ ଆମରା ପାଇ - ଏଖାନେଇ ଏହି ଉପନ୍ୟାସେର ସାର୍ଥକତା ।

ଗୋଯା ଫେର୍ତ୍ ତନୁକା ଭୌମିକ ବ୍ରନ୍ଦ

ଗୋଯା ରଣ୍ଡା ହୟେ ବେଶ ଫୁରଫୁରେ ଲାଗଛିଲ ମନ୍ଟା । କତଦିନ ଧରେ ସବାର କାହେ ଗଲ୍ଲ ଶୁନେଛି, ସକଳେରଇ ଭାଲ ଲେଗେହେ ଗୋଯାର ସମୁଦ୍ର ସୈକତ । ପ୍ଲେନେର ଜାନଲା ଥେକେ ନୀଳ ସମୁଦ୍ରର ପ୍ରଥମ ଦେଖାତେଇ ପ୍ରେମେ ପଡ଼େ ପେଲାମ । ସ୍ଵଚ୍ଛ ନୀଳ ସାଗର ରୋଦେ ଝିକମିକ କରଛେ ଆର ପାଶେ ସାଦା ବାଲିର ଆଁକାବିକା ତୀରେ ନାରକେଳ ଗାଛେର ସାରି ।

ଛେଟି ଏଯାରପୋର୍ଟ ଗୋଯାର । ଚାରପାଶେ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେଦେର ସାଥେ ଅନେକ ଟ୍ୟୁରିସ୍ଟ । ଅନେକେଇ ପରେହେ ଶର୍ଟସ, ଟି-ଶାର୍ଟ, ସଙ୍ଗେ ମାଥାର ଟୁପି । ସ୍ଥାନୀୟ ମେଯେରା ପରେହେ ସ୍କାର୍ଟ ଆର ବ୍ଲ୍ରୋସ । ଆମାଦେର ଗତ୍ୟ ନାନୁ ରିସର୍ଟସ-ଏର ଗାଡ଼ି ଏସେ ଗେହେ ଡାବଲିମ ଏଯାରପୋର୍ଟେ । ସୁନ୍ଦର ଚତୁର୍ଭାବ ରାନ୍ତା ଧରେ ବେଶ କିଛୁ ଦୂର ଗିଯେ ଗାଡ଼ୀ ବୀକ ନିଯେ ଢୁକଳ ଛେଟ ରାନ୍ତାୟ । ଦୁଧାରେ କଥନ୍ତି ଧାନକ୍ଷେତ, କଥନ୍ତି ନାରକେଳ ଗାଛେର ସାରି, ମାଝେ-ମଧ୍ୟେ ଦୋଚାଳା ବାଢ଼ି । ଚାରଦିକ ଗାଛ-ଗାଛାଲିତେ ସବୁଜ । ଶହରେର ଥେକେଓ ପ୍ରାମେର ଭାବଟାଇ ବେଶି । ବାଢ଼ିଶୁଲୋ ଏକଟୁ ବିଦେଶୀ ଧାଁଚେର - ଏକ ତଳା ସାମନେ ଲଞ୍ଚା ବାରାନ୍ଦାୟ ବା 'ପଟ' । ରାନ୍ତାର ଧାରେ ସାଦା ରଙ୍ଗେର ଗିର୍ଜା — ଗୋଯାର ପର୍ତ୍ତଗୀଜ ପ୍ରଭାବ ନିଶ୍ଚଯାଇ ।

ନାନୁ ରିସର୍ଟସ-ଏ ପୌଛେ ଚମତ୍କାର ଲାଗଲ । ଅନେକଟା ଜାଯଗା ଜୋଡ଼ା ଏହି ରିସର୍ଟ, ଭିତରେ ବେଶ କରେକଥାନି ଦୋତଳା କଟେଜ, ବଡ଼ ଲନ ଦୋଲନା, ସୁଇମିଂ ପୁଲ, ଇତ୍ୟାଦି । ଦୋତଳାଯ ଆମାଦେର ଘରର ବାରାନ୍ଦା ଥେକେ ଦେଖତେ ପାଞ୍ଚି ଦୂରେ ବାଲିତେ ସମୁଦ୍ରର ଚେଉ ଆହୁତେ ପଡ଼ିଛେ । କିନ୍ତୁ ତକ୍କିଲି ବୀଚେ ଧାଓଯା ଗେଲ ନା — ଭିତରେ ପୁଲେଇ ସାତାର କଟଲାମ । କାରଣ ଅଟ୍ଟେବରେର ଶେଷେଓ ବଡ଼ ଗରମ ।

ବିକେଲବେଳୋ ରିସର୍ଟେର ଗେଟ ଦିଯେ ବେରିଯେ ଏକ ପା ଯେତେଇ ସମୁଦ୍ର । ବାଲିତେ ଚଟି ବସେ ଯାଇଁ । ଲଞ୍ଚା ସ୍କାର୍ଟ ପରେ ହାଁଟିତେ ଗିଯେ ବୁଝାତେ ପାରଛି, ପା ଅବଧି ଲଞ୍ଚା ପୋଷକ ଏଥାନେ ଚଲିବେ ନା । ଏକ ପା ଏକ ପା କରେ ଏଗିଯେ, ଏକେକବାରେ ସମୁଦ୍ରର ସାମନେ । ଅନେକ ଦିନ ବାଦେ ଦୁକାନ ଭରେ ନିଇ ସମୁଦ୍ରର ଗର୍ଜନ । ଚେଉୟେର ପର ଚେଉ ଏସେ ସାଦା ଫେନାଯ ଭେଣେ ଏକାକାର । ଲୁଟିଯେ ପଡ଼ା ଚେଉ ଆବାର ଫିରେ ଚଲେ ଯାଇଁ କିନ୍ତୁ ପାରେର କାହେ ରେଖେ ଯାଇଁ ରଙ୍ଗ-ବିରଙ୍ଗେ ବିନୁକ, କଥନ୍ତି ଜେଳିଫିଶ । ହଲଦେ ସାଦା ବାଲିତେ ବାଲିରଙ୍ଗେ କାଁକଡ଼ା ହାଲକା ପାଯେ ପ୍ରାୟ ଭେସେ ଚଲେଇଁ, କାହେ ଗେଲେଇଁ ଟୁପ କରେ ଚୁକେ ଯାଇଁ ଗର୍ତ୍ତେ ।

ଅନେକକ୍ଷଣ ହାଁଟିଲାମ ସେଦିନ ବାଲିଆଢ଼ିତେ । ସମୁଦ୍ରର ପାଡ଼ ଧରେ ହାଁଟିତେ ହାଁଟିତେ ଏଗୋଲାମ କାହାକାହି 'କୋଲଭା' ବୀଚେର ଦିକେ । ଆଗନେର ଗୋଲାର ମତ ରକ୍ତିମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜଲେ ଡୁବ ଦିଲେ ବୀଚେର ଆର ଏକ ରୂପ । ଆଶେପାଶେ ସବ କାଠେର 'ଶ୍ୟାକ' -ଏ ରଯେହେ ଛେଟ ରେସ୍ଟୁରେନ୍ଟ ବା ଧାବାର ମତ ଧାବାର ଜାଯଗା । ସନ୍ଧ୍ୟା ହତେଇ ନାନାନ ଆଲୋଯ ମେଜେ ଓଠେ ତାରା — ମେଥାନ ଭୌଡ଼ ଜମେ ଟ୍ୟୁରିସ୍ଟଦେର । ସାମନେ, ବାଲିତେ ପାତା ଡେକଚେଯାରେ ବସେ ଫେନୀ ବା ଓୟାଇନେ ଚମୁକ ଦିତେ ଦିତେ ଟ୍ୟୁରିସ୍ଟରୀ ଉପଭୋଗ କରେ ସାମନେ ସମୁଦ୍ରର ବୁକେ ଶୂର୍ଯ୍ୟାନ୍ତେର ଦୃଶ୍ୟ ।

ରାତ୍ରେ ଘରେ ଫିରେ ଫ୍ଲ୍ୟାନ ହଲ ଭୋରେ ଉଠେଇଁ ଝାନ କରତେ ହବେ ସମୁଦ୍ରେ । ସକାଳେ ବୀଚେ ଗିଯେ ଦେଖି ଏହି ମଧ୍ୟେ କରେକଜନ ବିଦେଶୀ-ବିଦେଶନୀ ନେମେ ପଡ଼ିଛେ ଜଲେ । କେଉ ଆବାର ନାନେର ପର ସମୁଦ୍ରର ପାଡ଼ ଧରେ ହେଁଟେ ଯାଇଁ କୋଲଭା ବୀଚେର ଦିକେ । ଆମରାଓ ଜଲେ ନେମେ ପ୍ରଥମେ ଏକଟୁ ଧାଓଯା କାବୁ ହଲେଓ ଶୀଗଗିରଇ ଭୁଲେ ଗୋଲାମ ଧାଓଯାର କଥା । କଥନ୍ତି ଚେଉୟେର ଧାକ୍କାଯ ନାକାନି-ଚୋବାନି ଖାଚି, କଥନ୍ତି ହାତ ଧରାଧରି କରେ ଗା ଭାସିଯେ ଦିଜି ଚେଉୟେର ଦୋଲନାଯ । ନୋନତା ଜଲ ଆହୁତେ ପଡ଼େ ଭିଜିଯେ ଦିଯେ ସକଳକେ — ଯେନ ଫିରେ ଗେହି ଭୁଲେ ଧାଓଯା ମେହି ଛେଟବେଳାର ଦିନଶୁଲୋଯ ।

রিসটে ফিরে বেশ বড়সড় ব্রেকফাস্ট সেরে সারা দিনের নামে বেরিয়ে পড়া গেল। নানুরিস্ট হল দক্ষিণ গোয়ায় এখনকার বীচে ভিড় কম। গোয়ার আরও বিখ্যাত বীচ - ক্যালাসুট, বাগা, অঞ্জনা, সব উত্তর গোয়ায়। এর মাঝামাঝি হল পাঞ্জিম বা পানাজি, যেখানে গোয়ার প্রশাসনিক সব অফিস কাছারী।

গাড়ি নিয়ে উন্নতরমুখী যেতে যেতে প্রথমে থামলাম ‘ফোর্ট অ্যাগ্রাভা’-য়। আগ্রাভা মানে 'Watering Place' একটা পাহাড়ের মাথায় দাঁড়িয়ে আছে। পনেরোশ শতাব্দীতে পর্তুগীজদের বানানো এই দুর্গ। দূরপাঞ্চাল অনেক জাহাজ এখানে এসে থামত জল নিতে। গোয়াতে ১৫১০ সাল থেকে শুরু করে সাড়ে চারশো বছর ধরে ঢলেছিল পর্তুগীজ শাসন। তাই এখানকার ভাষা, ধর্ম, পোশাক, চালচলন সবেতেই পর্তুগীজ সভ্যতার ছাপ।

ফোর্ট অ্যাঞ্জিলার সাদা লাইট হাউস, দুর্গের ভিতরে র্যাম্প, দুর্গের দেয়ালের ফাঁক দিয়ে দেখা দূরে সমুদ্রের বুকে ছোট ছোট জাহাজ দেখে মনে হচ্ছিল ছোটবেলায় পড়া এনিড ব্লাইটনের অ্যাডভেঞ্চারের বইয়ের মধ্যে ঢুকে পড়েছি। জলদস্তদের জাহাজ এই এল বোধহয়। ফোর্ট অ্যাঞ্জিলাতেই নাকি হিন্দী সুপার হিট ছবি দিল চাহতা হ্যায়’ — এর শুটিং হয়েছিল - সেই বিখ্যাত স্পটও দেখে নেওয়া গেল।

এরপর পরে আমরা রওনা দিলাম ‘বাগা বীচ আর ক্যালাফুট বীচ দেখতে। খচাখচ ভীড়। তবে বীচে নানারকম ‘ওয়াটার স্পোর্ট’ — যেমন প্যারাশুট জাম্পিং সার্ফিং ইত্যাদির আকর্ষণও আছে। বীচের উপর খাবার হোটেলগুলোও জমজমাট, যেমন জমজমাট এখানকার বাজার। রংচঙ্গে শর্টস, টি-শার্ট, সাঁতারের পোশাক, স্কার্ট, বিনুকের মালা, ঘর সাজানোর জিনিস কি নেই সেখানে। সেদিন গাড়ি নিয়ে গোয়ার মধ্যে ঘোরার সময়ে একটা মজার জিনিস চোখে পড়েছিল — পাড়ায় পাড়ায় তৈরি হচ্ছে রামলীলার রাবণের মত এক ভীষণাকৃতি রাক্ষস। পরে শুনলাম এর নাম ‘নাটকাসুর’, দিওয়ালীর সময়ে এই অসর বানানোর প্রতিযোগিতা চলে।

বিকেলবেলায় আমাদের বেড়ানোয় জুড়ল আর এক মাত্রা মাণবী নদীর বুকে লাঞ্চারী ত্রুস। জাহাজের ডেকে
বসে নদীতে বেড়ানো, নদীর পারে সূর্যাস্তের সাথে সাথে আকাশে কমলা আর গোলাপী বর্ণছটা, দূরে পাড়ে আলো
জ্বলে উঠেছে, দেখা যাচ্ছে আলোর মালায় সাজানো সব জাহাজ। আমাদের প্যারাডাইস ত্রুস জাহাজে চলছে গোয়ার
স্থানীয় নাচ-গান কখনও ট্যুরিস্টদের আহ্বান করা হচ্ছে স্টেজে উঠে নাচতে। সব মিলিয়ে অপূর্ব এক সম্ভা —
সত্তিই যেন প্যারাডাইস!

সেদিন রাতে সারাদিন হাঁটার ব্যথা মালুম পড়ছে কিন্তু ভাবছি — কি দারুণ ঘুরলাম। তখনও জানি না পরদিন সকালে কি অভিজ্ঞতা অপেক্ষা করে আছে আমাদেরে জন্য। সকালবেলা সমুদ্র-জ্ঞান সেরে যেই না রিসর্টের দিকে এগোব, কোথেকে একটা নাদুন-নাদুন মিশকালো ছেলে এসে বলে, ‘ওয়াট টু সী ডলফিন?’

আমরা তো একপায়ে খাড়া। যদিও ছোট মোটরবোটে ওঠার সময়ে একটু বুক দুরুদুর করছে, কারণ সঙ্গে শুধু সেই কিশোর - রোশন — যার বয়স হবে বছর পনেরো, আর তার থেকে কয়েক বছরের বড় মোটর বোটের চালক। বোটে ওঠার পরেই প্রথম মজা। বিরাট চেউয়ের ধাক্কায় সবার জামাকাপড়, চশমা ভিজে এক্ষা। কিন্তু পাড়ের দিকের বড় বড় চেউ কাটিয়ে এগোনোর পর চারদিকের জল নিস্তরঙ্গ। শুধু নীল আর নীল, সাদা ফেনায় ভেঙে পড়া চেউ সেখানে উধাও।

বোটের একদম সামনে দাঁড়িয়ে রোশন হাত-পা নাড়িয়ে দিক দেখাচ্ছে আর সেই অনুযায়ী চালক ঘোরাচ্ছে মোটর বোর্ট। হঠাৎ রোশন ঠোটে আঙুল দিয়ে ইশারা করে হৈ চৈ নয় — আর তার পরে একটু দূরে ডলফিন পরিবারের লাফ-ঝাপ। লাফ ঝাপ বললে তাদের grace বা সুন্দর ভঙ্গীর কথা বোঝানো যাবে না। দুটো ডলফিন

ପାଶପାଶ ଯେନ ନାଚେର ଭଙ୍ଗିତେ ଜଳ ଥେକେ ମାଥା ତୁଲେ ଆବାର ସାରା ଶରୀର ବୈକିଯେ ଜଳେ ତୁବ ଦିଛେ ।

ଏହିକେ ଆବାର sea-snake କାଳୋ ହଲୁଦ ଡୋରାକଟି ଜଳେର ସାପଓ ନାକି ଉକି ଦିଯେ ଗେଛେ । ଏର ମଧ୍ୟେ ଅନେକ ଧବଧବେ ସାଦା sea-gullକେଓ ଓଡ଼ାଉଡ଼ି କରତେ ଦେଖେଛି ଜଳେର ଉପର । ପରେ ଶୁନଲାମ ତାଦେର ଗତିବିଧି ଦେଖେ ନାକି ଡଲଫିନଦେର ଠିକାନା ପାଓଯା ଯାଇ । ତାର କାରଣ ହଲ ଡଲଫିନରା ମାଛେର ବୀକ ସୌଜେ ଆର ସେଇ ମାଛେ ଭାଗ ବସାଯ ସୀଗାଲରା । ତାଇ ଏରା ଡଲଫିନଦେର କାହେ ଓଡ଼ାଉଡ଼ି କରେ ।

ମୋଟିରବୋଟେ ଅନ୍ୟ ସନ୍ଦେ - ଡମିନିକ - ହଠାଂ ଜିଜ୍ଞେସ କରେ — ତୋମରା ସେଥାନେ ଡଲଫିନକେ କି ବଲେ ? ତାକେ ତଥନ ବୋଝାନୋ ହଲ ଯେ ନୟଭାତେ ତୋ ଆର ତୋମାଦେର ଗୋଯାର ମତ ଦରିଯା (ସମୁଦ୍ର) ନେଇ । ତବେ ହ୍ୟା, କାହାକାହି ଗନ୍ଦୀ ପଲାନିsta gangetica lingetica ବଲେ ଛୋଟମାପେର ଡଲଫିନ ଦେଖା ଯାଇ ।

ଅକୁଳ ଦରିଯାର ନେଶା କାଟିଯେ ଉଠେ ଏକ ସମୟ ଫିରତେ ହୁଏ । ସେଦିନ ନାନୁ-ରିସଟେର ତରଫ ଥେକେ ଆମାଦେର ଗୋଯା ଦର୍ଶନ । ପ୍ରଥମେଇ ଡ୍ରାଇଭାର ନିଯେ ଗେଲ Ancestral Goa ବଲେ ଏକ ଜାଯଗାଯ ସେଥାନେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ଆମଲେର ଗୋଯାର ବାଲକ ପାଓଯା ଯାଇ । ‘ଆଲମେଡା’ ନାମେ ଏକ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ସାହେବେର ପୁରନୋ ଗାଡ଼ି ବେଶ ବର୍ତ୍ତ କରେ ରାଖା ଆଛେ । ଜାନା ଗେଲ ସମାଜେ କାର ଅବହ୍ଵାର କତଟା ଉଚ୍ଚତେ ସେଟା ନାକି ବୋକା ଯେତ ବାଡ଼ିର ଭିତରେ ଉଚ୍ଚତା ଦିଯେ । ବାଡ଼ିର ଭିତରେ ସୁନ୍ଦର ପୁରନୋ ଖାଟ ଆସବାବ, ଆୟନା, ଚୟାର, ସୋଫା, ହୃଟ-ସ୍ଟ୍ରୋଙ୍କ, ପାଲକି, ପୁଜୋର ଘର ଅନେକ କିଛୁ । ମଦ ରାଖାର ବଡ଼ ବଡ଼ ପିପେ, ବନ୍ଦୁକ ରାଖାର ଜାଯଗା । ରାମାଘରେର ପିଛନେ କପିକଳ ଲାଗାନୋ କୁହୋ ଏଥନ୍ତି ଆଛେ ।

ବିଶେଷ କରେ ଦୁଟୋ ଜିନିସ ଖୁବ ମଜାର ଲାଗିଲ । ତଥନେ ଗୋଯାଯ କାଁଚ ପାଓଯା ଯେତ ନା — ଜାନଲାଯ ତାଇ କାହେର ବଦଳେ ପାଲିଶ କରା ବିନୁକେର ଖଡ଼ଖଡ଼ି ଲାଗାନୋ ହତ ଯାତେ କିଛୁଟା ଆଲୋ ଘରେର ମଧ୍ୟେ ଢୁକତେ ପାରେ । ଆଲମେଡା ସାହେବେର ଟାକା ରାଖାର ଡେଙ୍କ୍ଷା ଆକର୍ଷଣୀୟ । ଏତେ ଅନେକ ଛୋଟ ଛୋଟ ଖୁପରୀ ପ୍ରତିଟାତେ ଆଲାଦା ମାନେର ଟାକା ବା ପଯସା ରାଖା ଥାକିଲ । ଏ ସମୟେ ଡାକାତେର ଦଲ ନାକି ଆଗେ ଥେକେ ଖବର ଦିତୋ କୋନ ଦିନ ଡାକାତି କରତେ ଆସବେ । ସାହେବ ତଥନ ଟାକାର ଡେଙ୍କ୍ଷ ଖାଲି କରେ ରେଖେ ବାଡ଼ିର ବାହିରେ ତାଦେର ଜନ୍ୟ ଉପ୍ୟୁକ୍ତ ‘ପାରିଅମିକ’ ରେଖେ ଦିତେନ । ଡାକାତେର ସେଇ ଟାକା ନିଯେ ଚଲେ ଯେତ, ଡାକାତି କରତେ ଆର ଆସନ୍ତ ନା ।

ପରେର ସ୍ଟାପ ‘ସ୍ପାଇସ ଗାର୍ଡନ’ ବା ମଶଲାର ବାଗାନ । ଭାରୀ ସୁନ୍ଦର ଲାଗଲ ସେଇ ବାଗାନ । ଅନେକ ଏକର ଜୁଡ଼େ ଗାଛ-ଗାଛଲିତେ ଭରା ଏହି ବାଗାନେ ଢୁକତେଇ ଫୁଲେର ପାପଡ଼ି ଛାଡ଼ିଯେ ଓ ଗଲାଯ ଫୁଲେର ମାଲା ପରିଯେ ଆମାଦେର ସ୍ଵାଗତ ଜାନାନୋ ହଲ । ତାରପର ‘ହାର୍ବାଲ’ ଚା ନିଯେ ଆପ୍ୟାଯନ ଓ ସମେ ଦେଓଯା ହଲ ଏକଟା କାଜ ଯାତେ ନାନା ମଶଲାର ଗୁଣ ବିଶଦଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରା ଆଛେ । ଏର ପରେ ଏକ ଗାଇଡେର ସଙ୍ଗେ ଆମରା (କରେକଜନ ଭାରତୀୟ ଆର ଅନେକ ରାଶିଯାନ) ଚଲଲାମ ମଶଲାର ଗାଛ ଦେଖିଲେ । ଦାଲଚିନି, ଏଲାଚ, ଭ୍ୟାନିଲା, କୋକୋ, ସୁପୁରି କତ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାରେର ମଶଲାର ଗାଛ ଦେଖା ଗେଲ ।

ଜଙ୍ଗଲେର ମଧ୍ୟେ ସରୁ ପାଯେ ଚଲା ପଥେ ହାଁଟିତେ ବେଶ ଅୟାଡ଼ଭେଦ୍ଧାରେର ମତ ଲାଗଛିଲ । ଏମନ ସମୟ ଏକଟା ଛୋଟ ସୀକୋର ଉପର ଥେକେ ନିଚେ ତାକିଯେ ଦେଖି ହାତୀର ପିଠେ ଚଢ଼େ ବସେ ଆଛେ ଏକ ମେମସାହେବ ଆର ହାତୀ ବୋରା ଥେକେ ଶୁଣ୍ଡେ ଜଳ ନିଯେ ତାର ଗାୟେ ଝରନାର ମତ ଝରିଯେ ଦିଛେ - ଏହି ନ୍ୟାଚାରାଲ ଶାଓଯାର-ଏର ତାରିଫ ନା କରେ ପାରଲାମ ନା !

ଆର ଏକ ଜାଯଗାଯ ଗାଇଡ ବଲଲ, ‘ଦ୍ୟାଖୋ ସୁପୁରି ଗାଛେ କେମନ ଏକ ଗାଛ ଥେକେ ଆର ଏକ ଗାଛେ ଯାଓଯା ଯାଇ, ମାଟିତେ ନାମତେ ହୁଏ ନା ?’ ଏକଜନ ଲୋକ ତା କରେ ଦେଖିଯେ ଦିଲ । ସୁପୁରି ଗାଛେର ନମନୀୟତାର ଦର୍ଶନ ତା ଅନେକଥାନି ବୀକାନୋ ଯାଇ । ତାଇ ଲୋକଟି ଏକଟା ଗାଛେ ଚଢ଼େ, ତାକେ ବୈକିଯେ ପାଶେର ଗାଛ ଅବଧି ଚଲେ ଗେଲ ।

ସ୍ପାଇସ ଗାର୍ଡନେର ସୁମ୍ମାଦୁ ଖାଓଯା ଅନେକଦିନ ମନେ ଥାକବେ । ଏଥାନେ ଏସେ ଏଖାନକାର ପାନୀୟ ଫେନୀରେ ସାଦ

ପେଲାମ । ଆର ଉପହାର ପେଲାମ ସୁଗନ୍ଧି ମଶଲାର ଛୋଟ ଏକ ପ୍ଯାକେଟ । ହାନୀଯ ଦୁଇ ମନ୍ଦିର ଦେଖାର ପର ବିକେଳେ ଆମରା ପୌଛଲାମ ପାନାଜୀତେ । ସେଥାନେ ଗୋଯାର ବିଖ୍ୟାତ ସେନ୍ଟ ମେରୀ ଗିର୍ଜା ଯାକେ ବଲା ହୁଏ Bom Jesus Basilica ବା ଛୋଟ ଯୀଶୁର ଗିର୍ଜା ।

ସତିଇ ପୁତୁଲେର ମତ ଛୋଟ ଯୀଶୁ ଶୋଭା ପାଛେ ଏହି ସୁପ୍ରାଚିନ ଗିର୍ଜା । ଗିର୍ଜାର ସାମନ୍ତୋଡ ଦେଖାର ମତ, ଘାସେର ପ୍ରାନ୍ତରେ ବିରାଟ ସବ ଗାଛ ଛାଯା ମେଲେ ଏକ ସୁନିବିଡ ଶାସ୍ତ୍ର ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରେଛେ । ଗିର୍ଜାର ଭିତରେ ସୋନାଲୀ ରଙ୍ଗ କାରକାର୍ଯ୍ୟର ବାହ୍ୟ । ସବଥେକେ ବେଶ ଚମକ ଲାଗାଯ ସେନ୍ଟ ଫ୍ରାନ୍ସିସେର ଅପୂର୍ବ ପ୍ରାଚୀନ କହିନ । ସେଥାନ ଥେକେ ନାକି ପାଁଚ ବଞ୍ଚିର ଅନ୍ତର ସେନ୍ଟ ଫ୍ରାନ୍ସିସେର ଦେହ ଲୋକମଙ୍କେ ବାର କରା ହୁଏ, କାରଣ ସେଇ ମରଦେହ ନାକି ଏଥନ୍ତି ଅବିକୃତ ।

ବମ ଜିସାସ ଚାର୍ଚେର ପାଶେଇ ବିରାଟ ମିଉଜିଆମ ଓ ଆର୍ଟ ଗ୍ଲାରୀ । ଆମାଦେର ମିଉଜିଆମ ଦେଖାରଇ ସମୟ ଶୁଦ୍ଧ ହାତେ ଛିଲ । ସେଥାନ ପୁରୋନୋ ଗୋଯାର ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ପର୍ଯ୍ୟକ, ନୌବହରେ ସେନାପତି ଥେକେ ଶୁରୁ କରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଲେର ଶାସକଦେର ଅଯୋଳ ପେଟିଂ ରାଖା ଆଛେ । ଏହାଡ଼ା ଆଛେ ସେଇ ସମ୍ୟକାର ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ, ଚିତ୍ରକଲାର ନିର୍ମାଣ ।

ସାରାଦିନ ହେଁଟେ ଝାତ ହଲେଓ କାହାକାହି ଜନପାଓଲା ବୀଚେ ହେଁଟେ ସମୁଦ୍ର ଦର୍ଶନ କରେ ତବେଇ ରିସଟେ ଫିରଲାମ । ଆମାଦେର ଆନ୍ତରାନା ନାନ୍ଦ ରିସଟେ ସେଦିନ ନତୁନ ଡାଇନିଂ ହଲ ଚାଲୁ ହେଯେଛେ ତାର ସାଥେ ଗାନେର ବନ୍ଦୋବନ୍ଦ । ବେଶ ଲାଗଲ ଗୋଯାନ ଶୁବକଦେର ଏହି ବ୍ୟାନ୍ଦେର ଗାନ ଶୁନନ୍ତେ । କିଛୁ ଇଂରେଜି, କିଛୁ ହିନ୍ଦୀ, ଗାନ ଶୁନନ୍ତେ ଶୁନନ୍ତେ ଟେର ପେଲାମ ଏଦେର ଭାସାର ଟାନେ ଏରା ‘ତ’କେ ବଲେ ‘ଟ’ । ଅତିଏବ ‘ଆ ଇଯେ ରୁତ୍ ମଞ୍ଜନୀ’ ହେଯେ ଯାଛେ ‘ଆ ଇଯେ ରୁତ୍ ମଞ୍ଜନୀ’ !

ଦେଖତେ ଦେଖତେ ଗୋୟା-ଭମଗେର ଦିନ ଫୁରିଯେ ଏଲ । ଶେଷ ଦିନ ଏକଟୁ ଭାରାତ୍ରାନ୍ତ ମନ ନିଯେଇ କରଲାମ କିଛୁ କେନାକାଟା । ଜାନି ପରଦିନଫିରେ ଯେତେ ହେବେ ସମୁଦ୍ର ଆର ବାଲିଯାଡ଼ିର ଟାନ ଛେଡେ । ଭୂଲେ ଯେତେ ହେବେ ଟେଉୟେର ଗର୍ଜନ । ସେଇ ଶେଷ ସନ୍ଧ୍ୟାଯ କୋଲଭା ବୀଚେର ଥେକେ ସମୁଦ୍ରେର ଧାର ଧରେ ହୀଟିତେ ହୀଟିତେ ଫିରାଇ ଆମାଦେର ନାନ୍ଦ ରିସଟେର ଦିକେ । ଅନ୍ଧକାର ହେଯେ ଗେଛେ, ଚାରଦିକେ ଶ୍ୟାକଗୁଲୋ ରଙ୍ଗିନ ଆଲୋର ମାଲାଯ ସାଜାନୋ, କିନ୍ତୁ ଲୋକାଲୟ ଛେଡେ ଏକଟୁ ଏଲେଇ ଜମାଟ ଅନ୍ଧକାର । ତଥନ ସନ୍ଧି ଶୁଦ୍ଧ ସମୁଦ୍ରେର ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଟେଉ ଭାଙ୍ଗର ଶବ୍ଦ । ଅନ୍ତୁତ ଲାଗଛେ । ବାସ ନେଇ, ଗାଡ଼ି ନେଇ, ନେଇ ଲୋକେର ଭୀଡ଼, ନେଇ ତୀର ଆଲୋର ବଲକାନି, ଶଦେର ଦୂଷଣ ।

ଅନ୍ଧକାର ବୀଚେ ସମୁଦ୍ରେର ମୁଖୋମୁଖୀ ଆମରା - ପାଯେର ନୀଚେ ଝୁରୋ ବାଲି ଆର ପାଯେର କାହେ ଆଛନ୍ତେ ପଡ଼ା ଟେଉ । ଇଚ୍ଛେ କରେ, ମୁଖ ଫିରିଯେ ନିଇ ଶହରେ ଜୀବନେର ଥେକେ ଥେକେଇ ଯାଇ ଏଥାନେ ‘ଲୋଟାସ-ଇହାର’ ହେବେ । କିନ୍ତୁ ଜାନି ଫେରାର ପଥ ଧରତେଇ ହେବେ । ତବେ ଏ-ଓ ଜାନି, ଆବାର ଆସବ । ଆସତେଇ ହେବେ । ଅତିଏବ, ‘ଗୁଡ଼ବାଇ ଗୋୟା’ ନୟ, ‘ଅରଭୋଯା ଗୋୟା’ ।

